

IZLOŽBA *GRČKO-HELENISTIČKA KERAMIKA ARHEOLOŠKOG MUZEJA U SPLITU*

EMIL PODRUG □ Muzej grada Šibenika, Šibenik

sl.1. i 2. Postav izložbe *Grčko-helenistička keramika* Arheološkog muzeja u Splitu tijekom gostovanja u Muzeju grada Šibenika (ožujak 2009.)

Autori svih fotografija: Tonči Seser i Emil Podrug

Autor izložbe: Boris Čargo

Izložbom *Grčko-helenistička keramika Arheološkog muzeja u Splitu* drugi je put u 24 godine široj javnosti predstavljena jedna od najatraktivnijih zbirki splitskog muzeja. Autor izložbe je Boris Čargo, viši kustos Arheološkog muzeja i voditelj muzejske zbirke *Issa* u Visu. Izložba je najprije bila postavljena u splitskoj Staroj gradskoj vijećnici u studenom 2007. godine, a pratio ju je opširan i bogato ilustriran katalog. Do zaključenja ovog teksta izložba je već gostovala u Imotskom, Šibeniku i Malom Lošinj.

Svi predstavljeni keramički predmeti potječu iz grada Visa, unutar kojega je od početka 4. stoljeća prije Krista cvjetala grčka (sirakuška) kolonija *Issa*. Iz uvoda kataloga saznajemo da je osnivanje Ise, a ubrzo potom i Fara (*Faros*, u Starom gradu na Hvaru), označilo početak trajne grčke kolonizacije srednjeg Jadrana. Antički Grci iz Egejskog bazena i tzv. Velike Grčke (južne Italije i Sicilije) već su stoljećima prije toga dobro upoznali pomorsko-trgovinske rute duž istočne jadranske obale i njezinog arhipelaga kojima je grčka roba dolazila do tržišta zapadnog Balkana i Srednje Europe. Osnivanje kolonija-polisa na jadranskim otocima bilo je preduvjet za daljnje konsolidiranje grčkoga trgovinskog monopola na Jadranu. Nakon početnih sukoba s ilirskim starosjediocima, grčke se srednjojadranske enklave Ise i Far neometano razvijaju i postaju urbana središta preko kojih su na naš prostor doprle prve tekovine antičke civilizacije (pismo, demokratski ustroj vlasti, sustav zakona, plansko graditeljstvo, katastarska podjela zemljišta, kulturni i društveni život i dr.). O napretku Ise svjedoči osnivanje njezinih potkolonija, najprije na otoku Korčuli (u *Lumbardi*), a potom i na obali (*Tragurion*, *Epetion*, *Salona*). Status urbanog središta tog dijela Jadrana Ise gubi tijekom 1. stoljeća prije Krista, nakon pripojenja sve jačoj rimskoj državi.

Materijalna ostavština grčke Ise arheolozima je mnogo bolje poznata od one farske. Primjerci keramičkog posuđa i drugih nalaza iz toga antičkoga grada skupljani su u Arheološkome muzeju Split još od 19. stoljeća, i to zahvaljujući ponajprije spašavanju nalaza iz, nažalost, devastiranih grobova te sporadičnim arheološkim iskopavanjima koja su u posljednje vrijeme intenzivirana. Izložena keramička građa samo je jedna od brojnih kategorija materijalne kulture, a daje uvid u razvoj Ise tijekom helenizma, odnosno posljednjih nekoliko stoljeća prije Krista.

Većina građe odabrane za izložbu *Grčko-helenistička keramika Arheološkog muzeja u Splitu* potječe iz isejske nekropole Martvilo. Upravo grobnom kontekstu nalaza (predmeti su polagani uz pokojnike kao dio popudbine za onaj svijet) možemo zahvaliti činjenicu da je najveći dio izloženih posuda cjelovito sačuvan. Autor je keramiku podijelio na osam tematskih cjelina, odnosno osam keramografskih stilova koji su se na helenističkom tržištu smjenjivali od 4. do završetka 1. stoljeća prije Krista.

Od ukupno 109 izloženih predmeta prvih nekoliko cjelina čini izbor uvezene, luksuzne keramičke robe, što svjedoči o uskoj povezanosti Ise s grčkim polisima u južnoj Italiji i na italjskoj obali sjevernog Jadrana, ali i o ulozi Ise kao ključne točke u mreži trgovinskih putova prema istočnoj jadranskoj obali.

Izložbu otvaraju bogato oslikani primjerci *južnoitalske crvenofiguralne keramike* koja je uvezena iz radionica u Apuliji, Kampaniji, Lukaniji i Siciliji od sredine do kraja 4. stoljeća prije Krista. Osobito minuciozno ukrašeni primjerci kratera i drugih oblika posuda proizvedeni su u gradu Tarantu, a karakteriziraju ih kazališni, funeralni i mitološki motivi, te prizori iz svakidašnjeg života.

Trgovinsku razmjenu sa sjevernojadranskim grčkim polisima dokazuje *gornjojadranska keramika* (tzv. keramika *Alto Adriatico*). Uvožena je iz gradova Spine i Adrije krajem 4. i početkom 3. stoljeća prije Krista. Riječ je o vrčevima tipa enohoa, na kojima je slikani ukras izveden manje pedantno, a najčešće su prikazani profili ženskih glava i palmete.

Osim spomenutom inačicom crvenofiguralne keramike, južnoitalske su radionice zastupljene i *kampanskom keramikom ili keramikom s crnim premazom*, čija proizvodnja počinje tijekom 4. stoljeća prije Krista. Glavno obilježje tog stila jest crni premaz izveden kistom ili pak uranjanjem posuda u boju, čime se postiže učinak sličan sjaju mnogo skupljega, metalnog posuda. Dodatni su motivi rijetko zastupljeni i svedeni na utiskivanje ili žljebljenje.

Navedene keramografske vrste imitacije su ranijih antičkih lončarskih stilova. Novi stil, koji se u Velikoj Grčkoj razvija nešto prije sredine 4. stoljeća, nazvan je *keramikom tipa Gnathia*, a vidljiv je na najkvalitetnijemu helenističkom posudu. Zastupljeni oblici posuda (enohoe, skifi, kantari, pelike, krateri) uglavnom pripadaju vinskim servisima, korištenima u svakidašnjem, ali i u pogrebnom kontekstu. Površina im je premazana crnom bojom, na koju se nakon pečenja nanose različiti slikani motivi - od mitoloških i kazališnih scena, preko ženskih portreta, do geometrijskih, zoomorfni i biljni ukrasa. Kasnije posude *Gnathia* stila djelomično su ukrašene i žljebljenjem.

Drugi dio izložbe posvećen je keramičkim proizvodima radionica iz same Ise. Tako se, među keramikom tipa *Gnathia*, izdvajaju enohoe nešto vitkijih oblika, koje nemaju paralelnih ostvarenja na nalazištima velike Grčke. Zbog toga se pretpostavlja da je riječ o lokalnim isejskim proizvodima. *Isejska keramika tipa Gnathia*, dakle, slijedi apulsku modu crnog premazivanja i žljebljenja, ali sadržava i specifične urezane i slikane motive (kvadratne mreže, šrafirana polja i dr.). Autor navodi da je proizvodnja *Gnathia* keramike u Isi pokrenuta najkasnije u 3. stoljeću prije Krista. Isejska je keramika bila i izvozni proizvod, te je, sudeći prema dosadašnjim nalazima, njezino širenje obuhvatilo prostor srednjeg Jadrana.

Po svojim tehnološkim svojstvima (sastavu i boji pečene gline), domaćoj se proizvodnji pripisuju i oblici *isejske keramike s crnim premazom*, dok se za *običnu finu keramiku* pretpostavlja da je, osim u Isi, izrađivana i u drugim ovdašnjim grčkim kolonijama (u Faru i, možda, u kaštelanskom Resniku) od 3. do 1. stoljeća prije Krista.

sl.3. Južnoitalska crvenofiguralna keramika

sl.4. Isejska *Gnathia* keramika

Posebnu skupinu keramičkih proizvoda čini *helenistička reljefna keramika*. Nađena je na velikom broju helenističkih lokaliteta diljem istočnog Sredozemlja, ali i na nalazištima tzv. barbarskih naselja i nekropola istočne Europe, što svjedoči o izrazitoj popularnosti reljefno dekoriranog posuđa. Ta je vrsta keramike izrađivana u kalupima, što je omogućivalo serijsku proizvodnju velikih razmjera. Najčešći su oblici poluloptaste čaše i krateri, a reljefni ukrasi na njima mogu biti biljni, figuralni i linearni. Reljefna se keramika tijekom posljednja dva stoljeća prije Krista proizvodila i u isejskim radionicama, o čemu svjedoče izloženi ulomci kalupa za izradu čaša s lokaliteta Mala Banda - padine Bandirice, kao i jedinstveni nalaz pečatnjaka u obliku zeca.

sl.5. Detalj poklopca južnoitalske
crvenofiguralne lekane

sl.6. Detalj pelike stila *Gnathia*

sl.7. *Gnathia* keramika

Stručna je javnost s helenističkim nalazima iz Visa dosad bila upoznata iz radova brojnih arheologa, počevši od Josipa Brunšmida, pa do Branka Kirigina. U novije je vrijeme, pod vodstvom Borisa Čarge, pokrenuto sveobuhvatnije, sustavno arheološko istraživanje i konzervacija ostataka grčke i rimske lse. Stoga se može reći da nas izložba *Grčko-helenistička keramika Arheološkog muzeja u Splitu* kombiniranim izborom iz starog fundusa i građe iz novih istraživanja podsjeća na vrijednost i unikatnost više zbirke Arheološkog muzeja. No s druge strane, izložba najavljuje i nove spoznaje o Isi kao kolijevci antičke civilizacije na našem području. Pri tomu s posebnim nestrpljenjem iščekujemo rezultate interdisciplinarnih istraživanja (korelacije arheoloških analiza s kemijskim i geološkim ispitivanjima) koje bi, kako je najavljeno u uvodu kataloga, trebale pružiti konkretnija znanja o isejskoj lončarskoj proizvodnji.

Primljeno: 9. lipnja 2009.

EXHIBITION OF GREEK AND HELLENISTIC CERAMICS IN THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN SPLIT

In the exhibition *Greek and Hellenistic Ceramics in the Archaeological Museum in Split*, one of the most attractive collections of Split Museum was presented to the general public for the second time in 24 years. The author of the exhibition was Boris Čargo, senior curator of the Archaeological Museum and manager of the Issa museum collection in Vis.

All the ceramic objects presented derive from the city of Vis, within which, from the beginning of the fourth century BC, the Greek (Syracusan) colony of Issa thrived.

Most of the material selected for the exhibition *Greek and Hellenistic Ceramics in the Archaeological Museum in Split* derives from the Issa necropolis called Martvilo. It is to the funerary context of the finds that we can thank the fact that most of the vessels on display have been preserved whole.

The author divided the ceramics into eight thematic units, that is, eight ceramic styles, that succeeded each other on the Hellenistic market from the fourth to the end of the first century BC. Of the total of 109 exhibited objects, the first few units consist of a selection of imported, luxury ceramic goods, which tells of the tight connection between Issa and the Greek poleis in southern Italy and on the Italic coast of the northern Adriatic, as well as of the role of Issa as key point in the network of trade routes to the eastern coast of the Adriatic.

The exhibition *Greek and Hellenistic Ceramics in the Archaeological Museum in Split* was first put on in Split in November 2007 and then came a tour that took it to Imotski, Šibenik and Mali Lošinj.